

VESTIR I DESVESTIR A SANT SEBASTIÀ DE LA GUARDA DE PALAFRUGELL

Per Pep Vila^(*)

^(*) Institut d'Estudis Gironins · pepvilamedinya@hotmail.com

RESUM:

Prenent com a excusa una excursió que el mecenes i científic Rafael Patxot i Jubert va fer a la fi del segle XIX a Palafrugell i a l'ermita de Sant Sebastià de la Guarda, s'analitzen alguns elements de l'ermita i dues figures de Sant Sebastià, no gaire agraciades, que presidien l'altar, conjunt destruït durant la Guerra Civil de 1936-1939.

PARAULES CLAU:

Ermita de Sant Sebastià de la Guarda, Frederic Clascar, Palafrugell segles XIX-XX, Rafael Patxot, Sant Sebastià.

ABSTRACT:

Taking as a pretext an excursion to Palafrugell and to the shrine of Sant Sebastià de la Guarda by Rafael Patxot i Jubert (late 19th century), we analyse several elements of this shrine and two statues of Saint Sebastian –not so artistic– that dominated the altar. This group was destroyed during the Spanish Civil War (1936-1939).

KEYWORDS:

Shrine of Sant Sebastià de la Guarda, Frederic Clascar, Palafrugell 19th-20th centuries, Rafael Patxot, Saint Sebastian.

Recepció: 24/04/2015 · Acceptació: 10/06/2015

NOTA INTRODUCTÒRIA¹

Enguany celebrem els actes de l'Univers Patxot que s'uneixen a la commemoració del centenari de la Mancomunitat de Catalunya. Cinquanta anys després de la seva mort, són molts els articles, les exposicions, les conferències que posen en relleu la figura del meteoròleg i mecenes Rafael Patxot, natural de Sant Feliu de Guíxols,

1. Agraïixo a Concepció Saurí, a Xavier Rocas i a Martirià Brugada algunes informacions aquí incorporades.

encara que la seva pàtria fos Catalunya en majúscules, a la qual es va dedicar en cos i ànima. Amb la guerra civil es va instal·lar a Suïssa i va morir a Ginebra perquè no va voler tornar a Catalunya mentre hi hagués el dictador Franco².

Rafael Patxot i Jubert (Sant Feliu de Guíxols, 8 de maig de 1872- Ginebra, Suïssa, 8 de gener de 1964), com a persona vinculada als moviments intel·lectuals i polítics de l'època i a l'excursionisme va ser un dels impulsors de l'Institut d'Estudis Catalans, un mecenes important durant la dictadura de Primo de Rivera, quan va crear la Institució Patxot. Industrial català, vinculat al grup de L'Avenç, va col·laborar en la Biblioteca Popular de L'Avenç com a traductor. També fou marmessor de Concepció Rabell i Cibils, viuda de Romaguera, la seva cunyada, amb els diners de la qual va fundar l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya i el premi musical Concepció Rabell. Des de l'exili, Patxot va completar diversos mecenatges iniciats abans de la Guerra Civil, va socórrer econòmicament molts exiliats catalans, va finançar, per exemple, la recollida de materials per a l'Onomasticon Cataloniae del filòleg i historiador de la llengua Joan Coromines.

És per aquest motiu que em vaig posar a llegir amb molta satisfacció uns extractes del seu llibre *Adéu a Catalunya*. Guaitant enrrera. Fulls de la vida d'un octogenari, publicat a Ginebra el 1952 en edició privada. Es tracta del volumet *Recordances guixolenques*³, (edició familiar, imprès a França, IMP, Alpes, Ginebra, 1952). Aquest és un llibre sobre el qual un altre dia tornaré, perquè em vaig quedar enamorat de les qualitats del llenguatge viu⁴, sobretot quan explica la seva infantesa a Sant Feliu mentre jugava a la platja, la seva inquieta amiga, que tenia davant de casa; vivia en contacte permanent al costat del mar, enmig de juguesques, amb la seva colla d'amics. Patxot en aquest viu anecdotari ens posa en contacte

2. D'entre la nombrosa bibliografia sobre Rafael Patxot vegeu: MALUQUER i SOSTRES, J. (1994). Rafael Patxot i Jubert, mecenes i científic. (Vides i Memòries, 10). Barcelona: Pòrtic; DELÉTRA-CARRERAS, N. & CARRERAS i PATXOT, N. (2008). Rafael Patxot i Jubert: une vie de tramontane (en francès); CULLELL-RAMIS, J. (2000). Sant Feliu de Guíxols per a forasters. Barcelona: Abadia de Montserrat, p. 89-92; COLOMER-RIBOT, X. (2004). "Rafael Patxot, meteoròleg, astrònom i mecenes". Revista de Girona, núm. 226; MASSOT i MUNTANER, J. (1994). "Rafael Patxot retrobat". Serra d'Or, any XXXVI, núm. 419, p. 21-23.

3. Aquest llibret és un resum d'un parell de capítols del seu llibre major: *Guaitant enrrera: fulls de la vida d'un octogenari*. Ginebra: [l'autor], 1952, 949 p. El llibre duu aquest encapçalament: "català empordanès expatriat voluntari per amor a la consciència, del sentiment i de la personalitat humana".

4. L'Institut d'Estudis Catalans conserva un plec de fitxes inèdites, manuscrites, sobre la llengua i el vocabulari de Sant Feliu de Guíxols elaborat per Patxot quan era jove, en curs d'estudi.

amb unes escenes i ambients casolans descrits amb una riquesa de mots i expressions extraordinàries, la majoria de les quals avui s'han perdut, i no figuren recollides en els nostres diccionaris històrics. Rere aquestes faules hi ha un escriptor de raça insubornable, un fi observador que retrata un món desaparegut. El seu llenguatge va prendre elements de com es parlava a Sant Feliu a finals del XIX i a inicis del XX, sobretot en els àmbits de pesca i de marina, abans que l'ensenyament públic, els nous mitjans de comunicació, l'arribada de la immigració massiva i la persecució de la llengua aigualissin aquesta llengua farcida d'enumeracions descosides, frases fetes, proverbis, etc. Fixem-nos per exemple en la descripció d'aquesta jornada de pesca, el noviciat del pescador. Les seves evocacions ens fan pensar en Ruyra: "La canyarada servia principalment per a pescar a cau. En un indret ben turmentat de roques, la deixàveu anar entre les esquerdes barbudes de pèl. Si havíeu encertat l'indret, el dia i l'hora, abans d'arribar l'esquer a baix, ja sentíeu que picaven: estiràveu i sovint quedàveu clavats a la roca on fàcilment deixàveu la meitat de l'ham: era la feta d'un enrocador, peix mal intencionat que menja de costat i té l'astúcia de comprometre l'ham, enduent-se'l dintre el cau. En aquesta pesca fèiem coneixença amb les guilles o baboses de negrenca llefiscor, amb els gòmbits de positura ridícula i l'aire apallassat; amb les jurioles, de boqueta molt menys que de pinyó i llistades de coloraines, etc., el peix blanc, com vorades, sards, esparrais, etc., s'ho miraven indiferents amb aire aristocràtic".

Però avui volia historiar una altra petita gesta que també figura en un altre capítol d'aquest llibre. Patxot hi explica una excursió que en una data sense precisar, a la fi del segle XIX, va fer a Palafrugell i a l'ermita de Sant Sebastià, amb el seu amic el biblista mossèn Frederic Clascar⁵, que no havia estat mai per aquestes terres. La descripció del viatge, d'aquells encontorns, és magnífica. De la relació del viatge començo amb aquest fragment que descriu la vila de Palafrugell: "En un girant del mal engravat, se'ns aparegué el campanar de Palafrugell, conegut arreu amb el nom ben merescut de "La Xocolatera", perquè és talment la reproducció en gran d'aquest estri de cuina, però també té altres qualitats: pregona als palafrugellencs l'arribada del peix, la classe i el preu a què es ven, ço és que no es pot pas dir a tots els campanars; a més, quan tritlleja a bateig, senyala si és noi o noia" (p. 54).

5. Excursió nostàlgica a Palafrugell i Sant Sebastià amb l'amic Mn. Frederic Clascar (fi del segle XIX), p. 53 i ss. Frederic Clascar i Sanou (1873-1919), sacerdot, biblista, liturgista, fou membre fundador de l'Institut d'Estudis Catalans.

Després van a visitar el far i l'ermita de Sant Sebastià, que Patxot ja coneixia d'haver-los visitat altres vegades, quan encara des del far hom podia veure com hi havia pesca artesanal (Figs. 1 i 2): "En aquell escenari, jo hi reveia el recolliment solemniat de les nits estelades, amb el Far giravoltant, escombrant la fosca amb la blancor de les noves aspes lluminoses, mentre a terra els grills ritmaven pausadament llur estrident simfonia, sostinguda pel rogallós sincopat de les granotes, i en el mar flamejava el fester de la xàvega cercant la mata de peix per fer sogai, que consistia a brandar una estella encesa guspirejant. Aleshores, sorgia d'en terra el "ja va, ja!", i l'altra barcada varava per a anar a cenyir. Alguna vegada, nosaltres volíem esperar l'eixugada, però ens trobava vençuts per la son, adormits en el pedrís, amb el cap a la falda d'algú.

Després entràrem a la Capella, on el Patró Sant Sebastià havia estat substituït a l'Altar Major per un ninot articulat, duent tricorni, calsa curta i espasa, joguina del públic irreverent, que el feia bellugar segons la fantasia del moment i Mn. Clascar es va escandalitzar, com tothom, de que les autoritats comportessin semblant escàndol tradicional" (p. 56) (Fig. 3).

Tampoc ens ha de passar per alt aquesta segona descripció, en la qual, abans de la destrucció de la capella l'any 1939, hi havia a l'ermita exvots mariners: vaixells, una costella de balena, portada potser per un pescador en sortir d'un mal pas, un ou d'estruç, coralls, relíquies de sants, etc. En aquells anys moltes esglésies i ermites eren un petit museu de meravelles, un gabinet de curiositats plenes d'elements heterogenis que els successius administradors del santuari, els ermitans, cuidaven de mantenir i d'augmentar: "De la volta de la Capella, pendolejava el magnífic bergantí i, en un recó del pedrís, encara hi havia l'ou d'estruç⁶, ben segur una mostra

6. A la novel·la *Solitud* de Víctor Català es descriuen els interiors de l'ermita de Sant Ponç, un dels espais simbòlics de l'obra. A més d'haver-hi els exvots, ciris i altres presentalles corrents a l'època com ara vestidets de nens i nenes, també s'exposaven uns ous d'estruç, com el que hi havia a Sant Sebastià de Palafrugell: "Després de les tauletes pintades, els hi tocà el torn els ous d'estruç vinguts de l'altre cap de món i penjats en filats de torçal; als barquets com un cop de puny, plens de cordetes i politges mateix que els vaixells grossos; a les cabelleres aspres i cruixidores com manats d'espigues". La imatge que representava sant Ponç, patró del lloc, també era més aviat estrafeta i deforme: "El sant, imatge antiga antiga i mal tallada, tenia els ulls endiastrats, que eren la basarda de la Mila. Al parpre de baix, balder i ensenyant l'interior vermellós, com els de certs vells, s'hi afegien unes ninetes tan desllivellades [sic], que elles soles feien semblar tota la cara enquerxada". (Català, Víctor. *Solitud*. Edició crítica de Núria Nardi. (1990), Barcelona: Edicions 62, p. 97 i 100).

VESTIR I DESVESTIR A SANT SEBASTIÀ DE LA GUARDA DE PALAFRUGELL



Fig. 1. Ermita i hostatgeria de Sant Sebastià de la Guarda. Edició de Salvador Bonet. AMP, col·lecció Ramir Medir.



Fig. 2. Pati interior de l'hostatgeria de Sant Sebastià de la Guarda. Edició de Salvador Bonet. AMP, col·lecció Ramir Medir.



Fig. 3. Retaule major de l'ermita de Sant Sebastià. Autor: Ferrer. AMP, col·lecció Ramir Medir.

d'exotisme, i la costella de balena, que feien la nostra admiració quan érem petits"⁷.

L'anècdota sobre la figura i la composició d'aquest sant Sebastià em va interessar. Estem acostumats a figurar-nos un jove Sebastià, lligat a un arbre, mans al darrere, el tors nu que mostra les ferides, travessat per nombroses fletxes. Molts boixos que figuren a la capçalera dels goigs sobre sant Sebastià, protector contra la pesta, així ens ho indiquen.

Quin podia ser aquest ninot articulat, vestit de qualsevol manera, que feia tant mal d'ulls? Calia fer una petita feina detectivesca per tal d'esbrinar com era aquest sant. El problema, però, és que fent la recerca em vaig trobar amb dues imatges coetànies -no sé quina és la més desfavorida- que adornaven l'altar major abans de la Guerra Civil. Les dues imatges surten fotografiades en el llibre col·lectiu de Miquel Torroella i Plaja i Vicenç Piera Tosseti, *Sant Sebastià de la Guarda*⁸.

Encara que el Concili de Trento (1563), en la sessió 25, va exigir respecte i decòrum amb les imatges sagrades, pel món sempre discutible de les relíquies i tot el que representen, el cas és que durant els segles XVII i XVIII es popularitza el costum de revestir les imatges, amb robes, joies, perruques postisses...⁹. D'aquesta manera els fidels, els protectors, els responsables del lloc intervenien a la seva manera en la litúrgia. Eren imatges transformades, plenes de realisme, que canviaven d'acord amb els gustos de cada època. Durant els segles XVII i XVIII era norma que moltes imatges dels nostres altars tinguessin una rica col·lecció de vestits, de joies, de cabelleres de pèl natural que es canviaven segons les diades, a gust dels confreres i dels devots. Fins i tot es van dictar disposicions oficials sobre aquest tema, per tal d'evitar la proliferació d'aquestes imatges transvestides, que incitaven a burla. És quan la Mila, el personatge de Solitud, de Víctor Català, es troba a la capella de l'ermita aquella imatge de sant Ponç, aquell sant "èrtic i mort" que li provoca repugnància enmig d'aquell esclat de vida.

7. P. 57.

8. Edició facsímil a cura de Lluís Molinas i Falgueras. Palafrugell: Gràfiques Agustí, 2000.

9. MURLÀ, J. (1987). "L'església i la imatge de la Mare de Déu del Tura i els seus vestits postissos, en el decurs del temps". APEOHC, Olot, vol. 7, p. 19-68.

IMATGES SOBRE SANT SEBASTIÀ

La primitiva ermita de Sant Sebastià, que ocupava la part baixa de la torre de guaita, ja apareix documentada des del segle XV. Ara no en traçarem la història. Durant la guerra civil del 1936-1939 es va cremar l'església i es va perdre el retaule major, obra de Josep Pol¹⁰, així com la resta del mobiliari. El seu aspecte actual es deu a la restauració que es féu als anys seixanta. Una figura nova de sant Sebastià fou encarregada a Domènec Fita. Hi ha qui afirma que abans que es cremés l'església, algú va tenir temps de salvar la imatge de sant Sebastià, que més tard es trobà al Museu Marítim de Barcelona fins que fa uns anys fou reintegrada en una fornícula, vora la trona de predicar, a l'església parroquial de Sant Martí de Palafrugell. Penso que aquesta imatge amb tricorn és la que van veure Patxot i Clascar. Sabem que aquest sant Sebastià mou els braços, duu un tricorn, va vestit com un soldat filipista. Les dues imatges que hi havia sobre sant Sebastià ja van ser objecte de comentaris no gaire favorables de Vicenç Piera i Miquel Torroella¹¹, autors que ridiculitzen aquesta primera figura amb un vestit a la frederica, importat per Felip V (Fig. 4):

Hemos dicho que la imagen del Santo era muy original, y nos ratificamos en nuestra aserción. Dificilmente podría hallarse una figura que despertara menos en el corazón el sentimiento religioso, pues su aspecto particular, sus reducidas proporciones, la deformidad de su cuerpo y lo abigarrado de su traje, no corresponden, antes desdichan del aprecio en que es tenida por los habitantes del Bajo-Ampurdán la intercesión tradicional del excelso mártir en cuantas calamidades han afligido a la comarca [...] Mide esta peana 1,17 metros de altura y 86 centímetros el santo que sostiene. La palma y el arco y flecha de plata que respectivamente sostiene en cada mano, por su tosca construcción merecieron del insigne Aribau¹² el siguiente gráfico concepto: "la llanterna nova del màrtir gloriós".

10. BADIA-HOMS, J. (1995). "L'activitat de l'escultor Josep Pol a Palafrugell (primera meitat del segle XVIII)". *Estudis del Baix Empordà*, 14, p. 171-175. Es tracta d'una obra d'envergadura del barroc català. És conegut per algunes postals, per fotografies antigues, encara que els detalls minúsculs sobre les presentalles no són apreciables.

11. *El Santuario de San Sebastián*, op. cit, p. 50 i ss.

12. Es refereix a Bonaventura Carles Aribau i Farriols (Barcelona, 1798-1862), escriptor, autor de la famosa Oda a la pàtria.



Fig. 4. Sant Sebastià vestit a la frederica. Foto Ferriol y Forgas. (AMP) Arxiu Municipal de Palafrugell. Col·lecció Joan Frigola.



Fig. 5. Sant Sebastià vestit a la romana. Foto L. Roisin. (AMP) Arxiu Municipal de Palafrugell. Col·lecció Joan Frigola.

Josep Pla en el seu llibre *Tres guies. Costa Brava* (Barcelona: Destino, 1976, p. 148), descriu així el sant que presidia l'ermita: "Abans de l'última explosió de barbàrie l'altar major era presidit per un minúscul sant Sebastià vestit de cavaller: casaca de vellut roig, calçó curt, camisa brodada, mitges de seda i una finíssima espasa subjecta al cinturó per una cadeneta".

També anota la presència d'un os de balena, uns quadres existents, en males condicions, avui feliçment restaurats:

"Hi havia sobretot un os enorme que la gent deia que era una costella de balena, de gran fama a tot el rodal. A l'altar major es veien uns grans quadres ennegrits".

Al cap d'un parell d'anys, ja potser al segle XIX -la datació no és prou precisa-, la figura de sant Sebastià fou despullada de la vestimenta militar, grotesca a ulls dels fidels (Fig. 5): [...] fue despojada la imagen de sus incoherentes vestiduras, sustituyéndolas con un traje que se consideraría de oficial romano, pero que adolece de infinitos defectos y da a la imagen que lo usa un carácter de impro-

piedad tan grande, si cabe, como el que le daba el uniforme a la Federica. Nosotros no creemos que en las figuras vestidas romanas figurara la lechuguilla que hoy adorna el cuello de San Sebastián. Nos parece impropio cubrir sus piernas con una especie de polainas muy adornadas, idénticas a las que se usan en nuestros días y sustituir el característico peto de cuero por la coraza metálica que hasta entrada la Edad Media no principió a ponerse en uso. La espada que ciñe el santo, tiene, tiene asimismo más analogía con la de un oficial de infantería española en el último tercio del siglo XIX que con la clásica espada corta del legionario romano. Y, finalmente, la forma y los colores del ropaje, no están en verdadero carácter, pues considerando que eran de púrpura combinada con el blanco las únicas tintas dominantes en dichas vestiduras, fácilmente se comprenderá el efecto que han de producir los diferentes matices que ostenta cada uno de los trajes contruidos de este modo, que existen en el santuario para uso de la imagen.

El buen nombre artístico de la comarca y hasta el mismo sentimiento religioso de sus moradores, exige la pronta sustitución de esta efigie por otra modelada según los verdaderos principios del arte cristiano [...] ¹³.

D'aquesta segona figura de sant Sebastià, desapareguda o amagada, també molt estrafolària, l'Arxiu Mas en conserva una excel·lent fotografia. Sota la faldilleta una mica alçada, el sant duu uns pantalonets curts, agafats sota els genolls, que l'altra fotografia de la postal amaga. Aquí les vetes de les sandàlies són d'un color fosc. Al verso de la fotografia hi llegim: "Repertori Iconogràfic d'Espanya. 1920. Palafrugell. Empordà. La Bisbal. Girona. Descripció: Sant Sebastià, patró de l'ermita del seu nom". És a dir, que durant els primers vint anys del segle XX, encara existia, va ser fotografiada i en tinc una còpia a la meua col·lecció. A l'ermita de Sant Sebastià també es guarden quatre grans pintures amb escenes de la vida de sant Sebastià màrtir, d'entre els anys 1769 i 1771, atribuïdes a Carles Grassot, professor del Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona ¹⁴.

13. El Santuario de San Sebastián, p. 54.

14. PÉREZ, A., BADIA, J., BRUGADA, M. (col.) (2007). L'art religiós a Palafrugell. Quaderns de Palafrugell, vol. 16. Palafrugell: Ajuntament de Palafrugell i Diputació de Girona. MIRALPEIX, F. (2001). "Les pintures i els pintors de la capella de Sant Sebastià de la Guarda". Palafrugell restaura: les pintures de Sant Sebastià del segle XVIII, Palafrugell: Ajuntament i Museu del Suro, p. 7-36.

Mogut per la curiositat sobre els canvis de personalitat que sofriren les figures dels sants, vaig consultar el fons arxivístic del santuari de Sant Sebastià, conservat a l'Arxiu Municipal de Palafrugell. Entre aquesta documentació hi figura un contracte de 18 de març de 1808 en què "los infrascrits administradors de la capella [...] de Sant Sebastià de la montaña de Palafrugell, terme y parròquia de dit", pacten amb l'escultor Joan Espinet de Palamós, sobre la construcció d'elements d'escultura i arquitectura dels escorns col·laterals del presbiteri de la capella de dit sant, l'ajust de la taula del retaule. Aquesta reforma, però, no aporta dades sobre cap canvi en la figura del sant. És a dir, que a inicis de la guerra del Francès es fan reformes a la capella que no sé quina vigència tenen, atès el període de turbulències que començaria.

Per un altre document sabem que l'abril de 1844 l'Ajuntament de Palafrugell, amb l'alcalde Pere Mascort com a responsable, i els administradors de l'ermita de Sant Sebastià denuncien l'actitud de l'ermità del lloc, Josep Plana i Joanola: "por haver sin la menor annuencia al Ayuntamiento ni administradores desfigurado el rostro de la imagen de San Sebastián". Amb "rústica pintura" va empastifar aquesta i altres imatges de la capella, "gastando voluntariamente las ofrendas que los fieles facilitan a los platillos y cajitas de la capilla". L'Ajuntament va decidir: "Unánimes han acordado que así la imagen de San Sebastián como las demás del altar mayor que han sufrido innovación con la pintura, sean nuevamente encarnados por artista inteligente y hábil en la materia."

El cost de la restauració d'aquesta i de les altres l'havia d'assumir l'ermità denunciat. També s'acorda que els administradors tinguin, des de llavors, cura de les claus de les bazines on els fidels dipositen les almoines. Cas que l'ermità s'atorgués, altra volta, llibertats semblants, l'Ajuntament l'expulsaria del lloc. Ben prest em va venir a la memòria la recordança d'una veïna de Borja que el 2012 va desfigurar i modificar la imatge d'un crist de l'església parroquial.

En un darrer document, un inventari, també del segle XIX, difícil de precisar, sobre els béns que posseïa l'ermita, llegim la llista de vestits que es guardaven a la sagristia del lloc, que proven aquest gust i extravagància que hi havia pel canvi de robes i de vestidures. Ens quedem curts amb la caracterització de dues imatges que fins ara coneixíem de sant Sebastià per les fotografies que hem mostrat.

BESTITS DE SANT SEBASTIÀ

1. Primo un bastit de ballut blau de seda, armilla blanca.
2. Un bastit de domàs de seda, armilla bermella
3. Un bestit blanc de seda, armilla blanca brodada de or
4. Un bestit de ballut barmell de seda, ermilla blanca
5. Un altre bestit de gala, casaca de grana, calsas de llanas de plata, armilla blanca entiquada
6. Un bestit de seda negra
7. Un bestit de marino negra¹⁵
8. Una casaca negra de marino
9. Una casaca de baieta barmella
10. Un altre bestit blau de seda, armilla blanca
11. Sinch xals, tres parells de mitjas blanques, dos de brodadas
12. Un parell de mitjas muradas brodadas de or
13. Un parell de mitjas bermellas brodadas de or
14. Una faxa blava emplateada
15. Una faxa barmella brodada de or
16. Dos banas emplateadas
17. Una banda blanca brodada al or
18. Un barret de plata, dos barrets negres
19. Un barret blanch, dos espasas, un sabre ab cadena de plata, sinch parells de sabates, catorce camisas.

La presència d'ossos de balena, de branques de coral, feien de l'església un espai ple de meravelles, una extensió d'una aula de zoologia, una reproducció en petit del paradís terrenal. Recordem les oques del claustre de la catedral de Barcelona. Segons Joan Domènech¹⁶, a l'església del Port de la Selva existia també un omòplat de balena, com la costella també de balena -aquesta l'he vist personalment-, clavada al mur del portal de l'església de Prats de Molló. A l'església de Sant Eudald de Ripoll havia existit (1787) un cocodril, que en aquella època es confonia amb la memòria d'un drac vençut. Més rar és trobar pells d'animals, d'ossos en concret, que simbolitzarien restes del maligne sotmès. No sé què hi feia un ou d'estruç, entre els exvots, en reconeixement d'un benefici, a l'ermita de Sant Sebastià. Potser el recomençament de la vida, l'obsequi d'un viatger vingut del tròpic? Al segle XVIII (1757) arriben a

15. Ratllat a l'original.

16. DOMÈNECH, J. de D. (2000-01). "Cocodrils i balenes a les esglésies". *Locus Amoenus*, 5, p. 253-275.



Fig. 5 Roba interior de Sant Sebastià. Museu del Suro de Palafrugell. Col·lecció Anna Ristol.

l'ermita provinents d'una catacumba de sant Sebastià que hi havia a Roma, relíquies del sant, però l'església també venerava les de santa Llúcia, de santa Victòria, invocada per les mares i dides per tenir llet, santa Apol·lònia i sant Llibori. L'any 1816 va arribar una nova relíquia de sant Sebastià.

La troballa en aquest inventari d'una col·lecció de vestits de diversa factura i estil que donarien per fer un treball sobre indumentària civil i militar, proclama d'una manera prou explícita que eren obsequis oferts per fidels de bona posició, religiosos, una mena d'exvots singulars en compliment o en record d'un benefici obtingut, d'una visita al santuari en un moment especial. Una de les dimensions espirituals de la vida era pregar per obtenir els favors del sant patró en una altra vida (Figs. 5 i 6).



Fig. 6. Capa o xal de Sant Sebastià. Museu del Suro de Palafrugell. Col·lecció Anna Ristol.

En apèndix publico uns quants textos justificatius que fan referència a aquestes donacions, copiats en els inventaris, en els llibres d'entrades i eixides que s'han conservat sobre l'administració i guiatge del santuari. Les possibilitats que ofereixen aquests llibres per a la recerca són moltes. Trobo estrany que no s'hagin explotat a consciència, convenientment, perquè donen fe de les successives obres i millores al santuari, els pagaments fets en espècie a traginers que hi col·laboraven des de diversos pobles de la rodalia, desinteressadament, pujant-hi material: sorra o pedres, bigues, calç, etc. També hi ha notes que permeten estudiar les funcions dels ermitans, les quantitats satisfetes a fusters, dauradors, paletes, serrallers per encàrrecs puntuals, les compres de materials diversos (cera, llànties, per exemple), construcció de caixetes per a relíquies, pagaments a qui tocava la música dels goigs o els cantava. Hi ha un pagament a Josep Bro, estamper de Girona, en haver imprès mitja rayma de goigs del sant per un preu d'una lliura nou sous, teixidors que feien tovalloles i robes per a l'església, etc. A les entrades hi ha consignades les replegues de blat i vi, les almoines recollides.

En 1776 existia a Palafrugell una confraria de Nostra Senyora, dita del jovent, els obrers de la qual mantenien disputes amb els de la confraria de Sant Sebastià sobre el lloguer de la cobla, el salari dels músics el dia del sant patró (per cert, quina música tocaven?), la replega de captes i coques durant aquell dia.

RESUM FINAL

Pel que hem llegit, l'ermita de Sant Sebastià de la Guarda tenia un xic l'aspecte del museu dels horrors, abans que tot l'interior i l'obra de l'altar, de Josep Pol, deixeble de Pau Costa, fos convertida en cendra durant la Guerra Civil. No he pogut determinar si molts d'aquests testimonis populars eren promoguts pels administradors del santuari, per fidels que hi feien deixies. D'anècdotes que pregonen aquest estil naïf ben segur que en trobaríem en altres esglésies i ermites del rodal. Al segle XVIII l'església parroquial de Pals conservava moltes relíquies sagrades provinents de Terra Santa, referides a la passió patida per Jesús, portades fins aquí per uns frares franciscans. Aquesta, però, és ja una altra història, que mereix un segon article.

APÈNDIX

Mostrari d'algunes notes extretes dels inventaris, llibres d'entrades i eixides de l'administració de l'ermita, s. XVIII-XIX

[Pagament a Josep Pol]

Als 14 maig 1719 al senyor Joseph Pol escultor a bon compte de la primera paga en què està concert lo retaule de sant Sebastià. Consta de rebuda núm. 1 44 lliures, 16 sous.

Nota per memòria

Que lo dia 26 del mes de octubre del any 1778, don Anton Barceló pujà en esta santa hermita per visitar lo gloriós Sant Sebastià.

Nota per memòria

Quan lo die 19 de maig 1790 va vestí lo gloriós sant Sebastià ab lo vestit de uniforme de capità de guardes de corps, esto és casaca y calces de vellut blau y la jupa y gira de la casaca de vellut bermell; una cota y altre guarnida ab sas respectius galons de plata com los mateixos oficials o capitans de guàrdies de corps. Lo regalà y donà de caritat lo senyor Joan Riera, pilot, fill del senyor Silvestre Riera, pagès del carrer de la Font de la vila de Palafrugell.

Nostre Senyor y lo gloriós Sant Sebastià li augmèntia la fortuna y devoció per fer altres semblants y majors cosas.

Altre nota

En lo agost del any 92, mossèn Narcís Feliu, prebere y beneficiat de Gerona aportà y regalà al gloriós Sant Sebastià un vestit; esto és casaca y calsas de ballut de seda negra y jupetó de de llana de or, tot guarnit ab igual uniforme com la que portàvan los magistrats per la coronació del nostre rei Carlos quart que Déu guarde. Déu nostre senyor y lo gloriós sant Sebastià li retribuèscan.

En lo desembre del any 1795 un emigrant francès, sastre, fill de Narbona, pujà a visitar lo gloriós Sant Sebastià y hi féu y pagà un vestit de uniforme de general en jefe com lo que avia fet lo mateix sastre al senyor Urrutia, general en jefe del exèrcit del Ampurdà,

En lo die 25 mars 1797 donya Josepa Pla y de Armengol, viuda del senyor Josep Pla y Lopes de Torroella de Muntgrí regalà al gloriós Sant Sebastià un vestit, esto és casaca de grana, armilla y calças ..., camiseta y perruca, etc.

Per memòria

Lo die 20 de jené de 1856 la señora donya Narcisa de Rich, viscondesa viuda regalà un vestit al gloriós Sant Sebastià, que no habent arribat ab temps per estrenar-lo per sant Sebastià, se li posà per la Pasqua següent. Sant Sebastià interdesca per la salut de dita senyora y li consedesca molts anys de vida. Los administradors, Josep Oliva.

Señores Mayordomos de la ermita de San Sebastián [1845]

Muy señores míos: Don Pablo Guilló, dador de esta, tambien lo será de un vestido completo que donó al glorioso San Sebastián de dicha ermita; contiene las piezas siguientes: una casaca paño grana bordada de oro, unos calzones lana de plata con dos hebillas de plata sobredorado, un par de medias de seda bordadas de oro; un par de zapatos de lana con sus hebillas de plata dorada y una banda de galón de plata en ella los trofeos de su santo martirio.

Esperando se serviran ustedes acusarme recibo por el citado Guilló que debe hacerles dicha.

Dios les deje gozar de buena salud para que manden a su atento servidor Sebastián Gispert. Barcelona 9 de diciembre del año 1845.

A continuació hi ha una nota dels administradors, escrita en català, de 14 de desembre que agraïxen la donació. Dr. Francisco Bonet i Roger i Pere Mascort, amb aquestes paraules: "Sant Sebastià aumèntia la fortuna y devosió del sobredit com desítjan los administradors."

[Perruca de sant Sebastià]

A Josep Pugnau fuster per una caixeta ha fet de xiprer donat de caritat per posar la perruca del sant... 4 sous, 6 diners.

[Relíquia de sant Sebastià]

A Joan Prats y Grassot mañà per dos botons a forma de francis[s]a¹⁷ y un llisquet amb son encaix per la capelleta de la relíquia de sant Sebastià... 2 sous

[Loteria a favor del sant]

A Rafel Amir per aver posat a favor del sant a la Real Loteria.... 8 sous

[Sobre els quadres de l'ermita]

A don Carlos Grassot, cirugià de Barcelona per los quadros que estan col·locats en cada costat de la balustrada del cor... 28 lliures

[Robatori a l'ermita]

A Martí Bou mañà per los desordres y atropellaments cometeren los 4 lladres, que en lo dia 18 janer [de 1764?] robant los diners del sant y dels hermitants als que lligaren y maltractaren desbotant caixas, ço és las dos del escorn de la iglesia y las dels quartos dels hermitants y se n'aportaren dits lladres tres claus, la una de la porta que trau al badiu, la de la cuyna dels hermitants y la de la porta del salter que trau en dita cuyna per tenir tancats y lligats en ell als dits hermitants ben maltractats, y per aver fet ditas tres claus y dos pessas de planxas de ferro per posar en una de las caixas desbotada... 1 lliura, 6 sous, 3 diners...

BIBLIOGRAFIA

- BADIA I HOMS, J. (1995). "L'activitat de l'escultor Josep Pol a Palafrugell (primera meitat del segle XVIII)". *Estudis del Baix Empordà*, 14, p. 171-175.
- CATALÀ, V. (1990). *Solitud*. Barcelona: Edicions 62.
- COLOMER-RIBOT, X. (2004). "Rafael Patxot, meteoròleg, astrònom i mecenes". *Revista de Girona*, 226, p. 38-45.
- CULLELL-RAMIS, J. (2000). Sant Feliu de Guíxols per a forasters. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 89-92. (Cavall Bernat; 38).
- DELÉTRA-CARRERAS i PATXOT, N. (2008). Rafael Patxot i Jubert: une vie de tramontane. [S. l.: s.n.].
- DOMÈNECH, J. de D. (2000-2001). "Cocodrils i balenes a les esglésies". *Locus Amoenus*, 5, 2000-2001, p. 253-275.
- MALUQUER I SOSTRES, J. (1994). Rafael Patxot i Jubert, mecenes i científic. Barcelona: Pòrtic. (Vides i Memòries; 10).
- MASSOT i MUNTANER, J. (1994). "Rafael Patxot retrobat". *Serra d'Or*, 419, p. 21-23.
- MIRALPEIX, F. "Les pintures i els pintors de la capella de Sant Sebastià de la Guarda". Dins: Palafrugell restaura: les pintures de Sant Sebastià del segle XVIII. Palafrugell: Ajuntament de Palafrugell; Museu del Suro, p. 7-36.
- MURLÀ, J. (1987). "L'església i la imatge de la Mare de Déu del Tura i els seus vestits postissos, en el decurs del temps". *Annals PEOHC*, 7, p. 19-68.
- PATXOT i JUBERT, R. Excursió nostàlgica a Palafrugell i Sant Sebastià amb l'amic Mn. Frederic Clascar (fi del segle XIX), pàg. 53 i ss.
- PATXOT i JUBERT, R. (1952). *Guaitant enrera: fulls de la vida d'un octogenari*. Genève: [l'autor].
- PÉREZ, A. (2007). *L'art religiós a Palafrugell*. [Palafrugell]: Ajuntament de Palafrugell; Diputació de Girona. (Quaderns de Palafrugell; 16).
- TORROELLA i PLAJA, M.; PIERA TOSSETI, V. (2000). *Sant Sebastià de la Guarda*. Palafrugell: Gràfiques Agustí. Edició facsimil de Lluís Molinas i Falgueras.